

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В КОНТРОЛІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Корпоративним правам належить важлива роль в організації діяльності підприємства. З їх використанням здійснюється залучення капіталу, обіг прав власності на активи підприємства між суб'єктами управління розвитком емітента, проведення реорганізації та ліквідації товариства та ін. Євтушевський В.А. [1, с.15], досліджуючи основи корпоративного управління, визначає роль і значення корпоративних прав у системі управління підприємством. Публікації Гридчиної М.В. присвячені аналізу економічної природи корпоративного управління і реалізації корпоративних прав в різноманітних моделях корпоративного управління, які склалися в розвинутих країнах. В Україні маються суттєві відмінності в використанні корпоративних прав. Вони ще є недостатньо дослідженими. На особливу увагу заслуговує аналіз використання корпоративних прав в організації та здійсненні контролю над підприємством. Дослідження питань використання корпоративних прав в контролі над підприємством має важливе практичне значення. Це - один з напрямів підвищення ефективності корпоративного управління.

Згідно з традиційною теорією контроль над підприємством здійснюють власники корпоративних прав. Разом з тим, мається багато факторів, що протидіють цьому положенню. В залежності від структури капіталу підприємства, складу власників, позицій менеджменту, інтенсивності операцій з корпоративними правами на фондовому ринку, фінансових результатів діяльності підприємства та багато інших контроль над емітентом змінюється. В Україні корпоративний сектор економіки об'єднує 17 млн. індивідуальних акціонерів, у тому числі понад 14 млн. дрібних. На нього припадає майже 75% ВВП. До складу корпоративного сектора входять 12,1 тис. відкритих та 22,2 тис. закритих акціонерних товариств, 261,2 тис. товариств з обмеженою відповідальністю та 4,1 тис. інших господарських товариств [1].

Враховуючи перехідний характер економіки України, розвиток корпоративного сектора потребує поглибленого аналізу особливостей формування та реалізації контролю за діяльністю емітента з використанням корпоративних прав. До основних задач роботи відносяться: визначення змісту корпоративних прав та їх класифікація за організаційними формами підприємства, дослідження відносин контролю над підприємством та форм його реалізації, характеристика пакетів корпоративних прав за критерієм участі в контролі, аналіз використання державних пакетів в контролі діяльності товариств.

Згідно з законодавством України, корпоративні права – це права власності на статутний капітал юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання частки прибутку, а також активів у разі ліквідації підприємства [2]. Таке визначення не зовсім точно передає зміст корпоративних прав. Оскільки статутний капітал відображає джерела фінансування підприємства, то термін "власність на нього" є не зовсім коректним. Що ж стосується власності на ті активи, які передаються засновниками та учасниками емітенту в процесі формування статутного капіталу, то як відомо, вона переходить до юридичної особи.

Більш вдалим є визначення, що міститься в Господарському Кодексі України. Зміст корпоративних прав зводиться тут до прав особи, частка якої визначається у статутному (фонді (майні) господарської організації). До таких прав відносяться правомочність на участь в управлінні підприємством, отримання дивідендів та активів у разі ліквідації установи [3]. Але статутний капітал не зовсім логічно зволити до майна підприємства. Він відображає джерела формування активів. А власники таких часток можуть мати набагато більше прав. Вони визначаються установчими документами організації.

Корпоративні права відображають інвестування активів до фондів підприємства за умов участі в формуванні статутного капіталу. Такі активи переходять у власність (або розпорядження на визначений термін) до юридичної особи – емітента корпоративних прав. А інвестор перетворюється з власника активів у власника корпоративних прав. Як власник корпоративного права він одержує права, реалізація яких забезпечується емітентом. Це ті права, що обумовлюються його установчими документами.

Вартість сукупності таких вкладів відображається поняттям "статутний капітал". А частка інвестора у статутному капіталі – величиною номінальної вартості паїв до складу капіталу підприємства. Корпоративні права існують в різних підприємствах.

В унітарних підприємствах всі корпоративні права належать одному суб'єкту. Так, унітарне державне підприємство передбачає 100% власність держави в капіталі підприємства. Управління корпоративними правами здійснюють виключно органи державної влади. Повне корпоративне право в приватному підприємстві належить одному інвестору. Він здійснює повний контроль діяльності підприємства. Що ж стосується поточного управління його розвитком, то воно може проводитися як безпосередньо власником, так і найманими працівниками. Комунальне підприємство передбачає наявність єдиного власника в особі місцевого органу влади.

В корпоративних підприємствах вклади капіталу здійснюються не одним, а декількома інвесторами. Відповідно, і корпоративні права знаходяться у власності багатьох осіб. У залежності від типу підприємства

власники капіталу одержують певні права. Найбільш детально регламентується порядок створення та діяльності господарських товариств, провідними формами яких є товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерні товариства. Відмінності між ними зводяться до порядку проведення операцій щодо обігу корпоративних прав. В тому разі, коли унітарне підприємство перетворюється в корпоративне, здійснюються зміни і в системі власності на корпоративні права.

Що ж стосується об'єднань підприємств, то далеко не всі їх форми передбачають зміни в контролі діяльності підприємств-учасників з використанням корпоративних прав. Зокрема, асоціація не передбачає формування статутного капіталу та емісії корпоративних прав. Лише застосування консорціуму та концерну має за мету проведення таких операцій. Їх учасники вкладають платежі до фондів об'єднання і на цій основі одержують певні права. Разом з тим в межах концерну передбачається передача учасникам частини своїх повноважень правління об'єднання. Таким чином, відносини контролю тут ускладнюються.

Контроль над підприємством відіграє важливу роль в його фінансовому розвитку. Його зміст зводиться до здійснення впливу на його діяльність з боку зацікавлених суб'єктів. До форм такого впливу відносять можливість призначення та відкликання менеджерів, визначення напрямів розвитку підприємства, вирішення питань розподілу та використання доходів, формування структури капіталу та інше. Контроль діяльності підприємства здійснюється як з використанням корпоративних прав так і інших важелів. До них відносяться надання позик, участь в управлінні, інвестування додаткових коштів, розвиток господарських відносин та інше. Та найбільш важливим і надійним є контроль з використанням корпоративних прав.

Такий контроль здійснюється на основі тих прав, що одержують інвестори підприємства. Участь власників корпоративних прав в складі органів управління підприємством (спостережна рада, ревізійна комісія, правління) також розглядається як важіль здійснення контролю. В залежності від часток вкладень капіталу інвесторів до фондів підприємства, пакети корпоративних прав можна поділити на такі види: дрібні; значні; блокуючі; контрольні; визначальні; повні.

До дрібних відносяться пакети, що складають незначну частку корпоративних прав емітента. Як правило власник такого пакету не здійснює помітного впливу на розвиток підприємства. А це означає, що він не входить до складу суб'єктів контролю над емітентом. Разом з тим, кожне корпоративне право, незалежно від того, до складу якого портфеля воно відноситься, надає їх власникам однакові права. Тому вирішальним для формування названих пакетів є концентрація корпоративних прав в розпорядженні суб'єкта. Якісний склад пакету визначається його кількісними параметрами.

Та це не означає, що власники дрібних пакетів зовсім не мають можливостей приймати участь у контролі над підприємством. Для цього вони можуть об'єднуватися в групи, що мають узгоджені дії на загальних зборах акціонерів. До форм реалізації такої взаємодії можна віднести узгоджене голосування групи власників дрібних пакетів, використання механізму кумулятивного голосування, застосування важелів голосування за довірою та інше. Крім того, в разі об'єднання коштів корпоративних прав в розмірах більше 10% голосів, така група інвесторів одержує додаткові права. До них, зокрема, відносяться: право вимагати скликання позачергових зборів, право вимагати перевірки фінансово-господарської діяльності правління, право на внесення своїх пропозицій до порядку денного зборів товариства та інше.

Значні пакети корпоративних прав - це пакети, що надають право на управління 5% - 10% голосів на загальних зборах товариства. На відміну від дрібних власників, розпорядники значних пакетів мають пряме відношення до контролю над підприємством. Ступінь їх участі в контролі залежить від розпорощення корпоративних прав емітента. У випадках, коли капітал підприємства вкладено в більшості дрібними власниками, значний пакет може бути навіть контрольним пакетом. За наявності декількох крупних інвесторів власника значного пакету корпоративних прав не можна кваліфікувати як провідного суб'єкта контролю. Разом з тим, об'єднання таких суб'єктів в особливу групу може привести до участі в контролі діяльності підприємства.

Блокуючий пакет відображає вклади капіталу до фондів емітента в розмірі до 25%. Такий пакет повністю не відноситься до контрольного, але його власник має можливість участі в вирішенні основних напрямів розвитку товариства. Зокрема, такий пакет є блокуючим у випадках прийняття змін до статуту товариства. Розпорядник блокуючого пакету за умов об'єднання з власниками дрібних пакетів одержує можливість для більш активної участі в здійсненні контролю над підприємством. У випадках відсутності власників більш крупних пакетів блокуючий пакет перетворюється в контрольний.

Контрольним є такий пакет корпоративних прав, який дає можливість прийняття найбільш важливих рішень, що стосуються розвитку підприємства. Кількісні характеристики його можуть бути різними. Межевою формою є володіння 50% голосів товариства. Разом з тим, мається немало випадків, коли контрольний пакет складає менше 50%. Контрольний пакет не є визначальним в будь-яких випадках. Він обмежений протидією інших груп акціонерів, які можуть об'єднатися та протидіяти власнику контрольного пакету. Більш надійним є визначальний контроль, що охоплює 75% капіталу. Що стосується повного контролю, то він зводиться до володіння 100% голосів емітента на загальних зборах товариства.

Особливої уваги заслуговує питання здійснення контролю над товариствами з боку державних органів управління в разі, коли корпоративні права відносяться до державної власності. В Україні в державній власності знаходиться більше 1900 пакетів акцій, розміри яких складають від 10% до 100% капіталу емітентів. Такі корпоративні права хаотично розподілені між органами приватизації, місцевою владою, Міністерствами і відомствами, Кабміном, а також уповноваженими особами (юридичними та фізичними). З метою впорядкування операцій з державними корпоративними правами на початку 2003 р. було прийнято рішення про передачу їх в розпорядження Фонду державного майна України. До емітентів таких прав відносяться провідні акціонерні товариства, як ДАК "Хліб України", НАК "Нафтогаз України", "Укртелеком" та ін. [4].

Управління державними пакетами корпоративних прав здійснюється шляхом призначення представників для участі в загальних зборах товариства. Представником може бути посадова особа центрального органу виконавчої влади, державного підприємства, активи якого передано до статутного капіталу товариства та Фонду державного майна України. Управління державними пакетами корпоративних прав є неефективним і потребує суттєвого вдосконалення. Причинами є те, що контроль і управління підприємством здійснюється одним і тим же суб'єктом або пов'язаними особами. Передача повноважень на управління державними пакетами корпоративних прав Фонду державного майна не створює основ для кардинального вирішення проблем.

З метою вдосконалення управління державними корпоративними правами доцільно запровадити такі заходи:

- створити раціональну систему управління державними корпоративними правами;
- запровадити використання раціональних форм контролю за товариствами з боку державного органа управління пакетами корпоративних прав (золота акція, довірче управління та ін.);
- визначити порядок здійснення контролю за емітентами для найбільш типових випадків з боку державного органу, що здійснює функції контролю.

В ході дослідження одержані такі результати:

1. Запропоновано визначення корпоративних прав як свідочств про інвестування активів до фондів підприємства за умов участі в формуванні статутного капіталу.
2. Проведено класифікацію корпоративних прав за організаційними формами підприємства (унітарне, корпоративне, об'єднання підприємств).
3. Контроль над підприємством визначається як здійснення впливу на його діяльність з боку зацікавлених суб'єктів з використанням фінансових та нефінансових важелів. Розглянуто форми контролю.
4. Проведено класифікацію пакетів корпоративних прав в залежності від часток вкладів до капіталу підприємства на дрібні, значні, блокуючі, контрольні, визначальні та повні.
5. Запропоновано напрями вдосконалення управління державними корпоративними правами.

Отримані результати дослідження можуть бути використані для розробки теоретичних та практичних питань розвитку корпоративного сектору економіки України і підвищення ефективності корпоративного управління.

Література:

1. Євтушевський В.А. Основи корпоративного управління: Навч. посіб.- К.: Знання-Прес, 2002.- 317с.
2. Послання Президента України до Верховної Ради України. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2003, с.32.
3. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" – Фінансова справа, 2003, №3-4, с.5.
4. Господарський Кодекс України (від 16 січня 2003 року). К.: - Атіка, 2003, с.96.
5. Бізнес, 2003, №5 (524), с.42-43.

Плаксин В.И., Кулешова Т. В.

КОНЦЕПЦІЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

В современных условиях не утратилась, а усилилась потребность в прогнозировании развития и совершенствования социально-экономических объектов различного уровня, предполагающего создание эффективных систем хозяйствования страны, отрасли, региона или отдельного предприятия. Причём, достижение ожидаемой результативности хозяйствующих структур предусматривает разработку и реализацию прогнозной модели их потенциала, которая нуждается в стратегическом и тактическом управлении.

Главной целью данной статьи является разработка концепции прогнозирования потенциала предприятия. Для этого необходимо решить следующие задачи: